

Personalitatea

Ce ne face unici

María del Sol Fortea Sevilla

Traducere din limba spaniolă
de Laura Trevisan

Cuprins

Introducere	7
Responsabilitatea lui Carlos	7
Ce este personalitatea?	11
Originile	15
Apariția teoriilor personalității	19
Modelele factoriale. Ce sunt și cum funcționează	27
Modelul 16PF al lui Cattell	28
Modelul celor cinci mari factori	37
Testele care măsoară personalitatea	43
Abordarea actuală din perspectiva psihologiei	56
Contribuții în urma studierii creierului	61
Construcție și evoluție	67
Eterna polemică: moștenire versus mediu	68
Primii pași, Bebelușii și atașamentul	72
Componentele fundamentale ale dezvoltării	75
Previzibilitate	91

Personalitatea în context	99
Stiluri emoționale și starea de bine psihologică	100
Motivația care ne face să interacționăm cu ce ne înconjoară	105
Contextul social	109
Când personalitatea deviază de la starea de normalitate	119
Ce este o tulburare de personalitate	120
Clasificările internaționale ale TP	124
Ce putem considera normal sau anormal în personalitate	128
Epilog	141
Bibliografia consultată	143

Ce este personalitatea?

Atunci când îi întreb pe studenții mei ce este personalitatea, răspunsurile lor se lasă așteptate și se miră că nu au un răspuns rapid la o întrebare aparent ușoară, deoarece este vorba despre un termen folosit frecvent, de uz cotidian. Cu toate acestea, a oferi un răspuns potrivit care să și înglobeze toate sensurile pe care i le acordăm reprezintă o sarcină destul de grea. Majoritatea sunt prea generale, de tipul „este felul de a fi“, „este forma de a acționa în fața unei circumstanțe determinate“, „reacția ta în fața situațiilor depinde de personalitatea pe care o ai“, „depinde de schema ta valori“ și un lung etc.

Când îi rog să se descrie pe ei înșiși, pornesc de la aspectul fizic (culoarea părului, a ochilor, înălțime, greutate...), continuă cu trăsăturile psihologice (sociabil, timid, vesel, fricos...) și termină cu hobby-urile lor (îmi plac drumetețiile, să mă uit la seriale cu prietenii mei, să merg la plajă...). Acestea din urmă, de obicei, coincid cu datele oferite atunci când sunt întrebați despre personalitatea lor. Astfel, lasă impresia că, pentru ei,

personalitatea capătă sens, în principal, în contexte de interacțiune socială: mă definesc și sunt definit în funcție de cum mă comport atunci când sunt în diferite situații, cu diferite persoane, prin aceasta mă diferențiez de ceilalți.

Să vedem ce spune dicționarul Academiei Regale Spaniole. Găsim diferite sensuri ale cuvântului „personalitate“. Primele două intrări o definesc ca „trăsătură individuală care alcătuiește fiecare persoană și o distinge de alta“ sau „ansamblu de caracteristici sau calități originale care ies în evidență la unele persoane“. Altă definiție semnalează că personalitatea este o „persoană importantă, care iese în evidență într-o activitate sau sferă socială“. În ceea ce privește dreptul, personalitatea face referire la „reprezentarea legală“ sau la „capacitatea legală pentru a interveni într-o afacere sau pentru a fi prezent la judecată“. Iar din perspectiva filosofiei, conceptul seamănă mult cu cel al psihologiei, deoarece definește personalitatea ca „ansamblu de calități care alcătuiesc persoana sau subiectul inteligent“.

Etimologic, „personalitate“ vine din latinescul *persona*, care are mai multe sensuri: mască de actor, personaj teatral, personalitate și persoană. În teatrul grec, fiecare mască se asocia unui caracter, drept urmare fiecare se folosea pentru a reprezenta și a identifica felurile de a fi ale diferitelor personaje pe care le interpretau.

Psihologia a încercat de multe ori să definească personalitatea și pune accentul pe aspecte diferite. Toate definițiile vorbesc despre comportament, situații, stabilitate, învățare... A alege una este complicat, dar vom vedea două care se bucură de cel mai mare sprijin științific.

Contribuția profesorului Madi (1996) este simplă și este de mare ajutor pentru a ne iniția în cunoașterea personalității. O definește drept un grup stabil de caracteristici și tendințe care determină punctele comune și diferențele în comportamentul psihologic (gânduri, sentimente, acțiuni) al persoanelor, care sunt stabile în timp și nu doar simplul rezultat al presiunilor sociale și biologice ale momentului.

Comunitatea științifică însă a acceptat și adoptat definiția lui Pervin (1998) ca punct de plecare al corpului de cercetare, pentru că înglobează tot ce este necesar pentru a înțelege personalitatea. O definește astfel:

... O organizare complexă de cogniții, emoții și comportamente care orientează și oferă linii de conduită (coerență) vieții unei persoane. Asemenea corpului, personalitatea este integrată atât prin structuri, cât și prin procese și reflectă în egală măsură natura (genele) și învățarea (experiența). În plus, personalitatea cuprinde efectele trecutului, incluzând amintirile trecutului, precum și construcții ale prezentului și ale viitorului.

Toate definițiile puse la dispoziție de psihologie conțin trei idei importante despre personalitate, pe care le vom dezvolta în această carte:

- Este relativ stabilă în decursul anilor (modelele factoriale dau acest caracter de stabilitate).
- Include aspecte cognitive (precum gândirea și motivația), emoționale (sentimente și pasiuni) și ale comportamentului

(acțiuni, comportament) toate acestea influențând alcătuirea personalității.

- Are legătură cu factorii situaționali și cu influențele sociale, interacționând cu aceștia.

În concluzie, putem înțelege personalitatea ca pe o formă de a gândi, percepe și a simți a fiecărui individ, care îl face unic și marchează diferența între el și ceilalți. Este formată din unele trăsături ce rămân mai mult sau mai puțin stabile în timp, de asemenea, și din unele procese psihologice (cognitive, motivaționale și afective) mai dinamice care variază în funcție de mediul social și cultural. Trăsături și procese ce sunt într-o continuă interacțiune și care determină comportamentul fiecărui individ în fiecare moment al vieții sale.

Această definiție ne permite diferențierea personalității de alte două concepte care sunt folosite ca sinonime, dar nu sunt: temperament și caracter. Atunci când vorbim de temperament ne referim la componenta biologică a personalității, moștenirea pe care o primim de la părinții noștri. În schimb, caracterul are legătură cu acele caracteristici ale persoanei care sunt dobândite în cursul vieții sale, așadar, nu este înnăscut, ci se învață în context social; mediul în care se dezvoltă o persoană va determina învățarea unui ansamblu de obiceiuri, feluri de a fi și de a gândi. În mod tradițional, s-a considerat că relația reciprocă între caracter și temperament generează personalitatea și permite explicarea diferențelor individuale și schimbărilor în personalitatea fiecăruia. Cu toate acestea, acești doi termeni au fost înlocuiți cu cei de structură și trăsătură în teoriile actuale. Totuși, a ajunge la momentul de dezvoltare actuală a presupus

un proces foarte dilatat în timp, cu origini clare în perioada greco-romană. De atunci s-au succedat diferite explicații până în zilele noastre, care fie le înlocuiau pe cele anterioare, fie le extindeau și îmbunătățeau teoriile și cunoștințele expuse.

Originile

Studierea personalității a trezit interes încă din Antichitate. Putem să ne întoarcem la secolul al V-lea î.Hr., atunci când Hipocrate (460–370 î.Hr.), adunând teoriile lui Empedocle, a dezvoltat teoria temperamentului, conform căreia temperamentul este în relație cu structura fizică a ființei omenești și este rezultatul celor patru umori ale corpului omenesc (înțelegând prin umoare orice lichid ce alcătuiește corpul nostru), care determinau diferențele între persoane. Această teorie clasifică persoanele în patru tipuri de temperament: sangvinic, coleric, flegmatic și melancolic. Cele de tip „sangvinic”, în care ar predomina sângele, se caracterizează prin entuziasmul lor, active și volubile; persoanele „colerice”, în care ar predomina bila galbenă, ar fi foarte irascibile; persoanele „melancolice”, cu predominanța bilei negre, ar fi înclinate spre tristețe; și, în cele din urmă, cele „flegmatice”, la care ar predomina saliva, ar fi reci și apatice.

După câteva secole, medicul grec Galenus (129–216 d.Hr.) a reluat acest model și a făcut progrese prin care stabilea o legătură între anatomie și comportamentul psihologic. De exemplu, a stabilit că în creier se află baza spiritului irațional masculin (bazat pe energie și furie) și în ficat sursa spiritului irațional feminin (ale cărui baze sunt senzualitatea și concupiscenta).

În aceeași perioadă, Cicero (106–143) a definit termenul *personalitate* într-un mod cu totul diferit și a devenit primul care a pus-o în legătură cu contextul social. A prezentat patru înțelegeri diferite față de cele cunoscute până la acel moment:

1. Forma în care un individ apare în fața celorlalți.
2. Rolul pe care fiecare îl îndeplinește în viață.
3. Ansamblul de calități care definesc un individ.
4. Sinonim cu prestigiu și demnitate în interiorul stratului social din care face parte.

Ce am descris până acum va avea o mare influență în studierea personalității, după cum vom vedea mai târziu. Însă, de la Galenus până la sfârșitul secolului al XIX-lea, acest studiu a pornit, în mare parte, de la contribuțiile filosofului Boethius (480–525 d.Hr.) despre persoană, înțelesă ca „o substanță individuală de natură rațională“, punând în evidență că rațiunea diferențiază ființa umană de alte specii și o face unică. Această viziune despre persoană a folosit la dezvoltarea conceptuală a ideii de „om“ în Evul Mediu și în Renaștere. Teologi și filosofi discutau despre natura sa ca ființă rațională, față de alte specii iraționale, sau ca ființă autonomă și cu o moralitate care ar determina comportamentul său. De acolo apar, printre altele, abordările dualiste carteziene ce decreteză influența minții asupra corpului, abordări care, deși reduționiste, au constituit baza altor progrese teoretice viitoare. În timpul acestor secole, studiile s-au centrat pe persoană ca reprezentant al speciei umane mai degrabă decât ca ființă individuală cu un comportament individual. Trebuie să

menționăm, ca excepție, referințele la umori făcute de Juan Huarte de San Juan (părintele psihologiei în Spania), în 1575, în opera sa *Examen de ingenios para las ciencias*, unde afirma că temperamentul este un rezultat specific organismului fiecărei ființe omenești, înțeles deci ca o combinație specială de umori, efectul respectivelor lor calități fiind cel care determină diferențele observate între indivizi.

În secolul al XIX-lea, Wilhelm Wundt (1832–1920) s-a dedicat studiului teoriei celor patru temperamente și, bazându-se pe observația clinică zilnică, a considerat că nu puteau

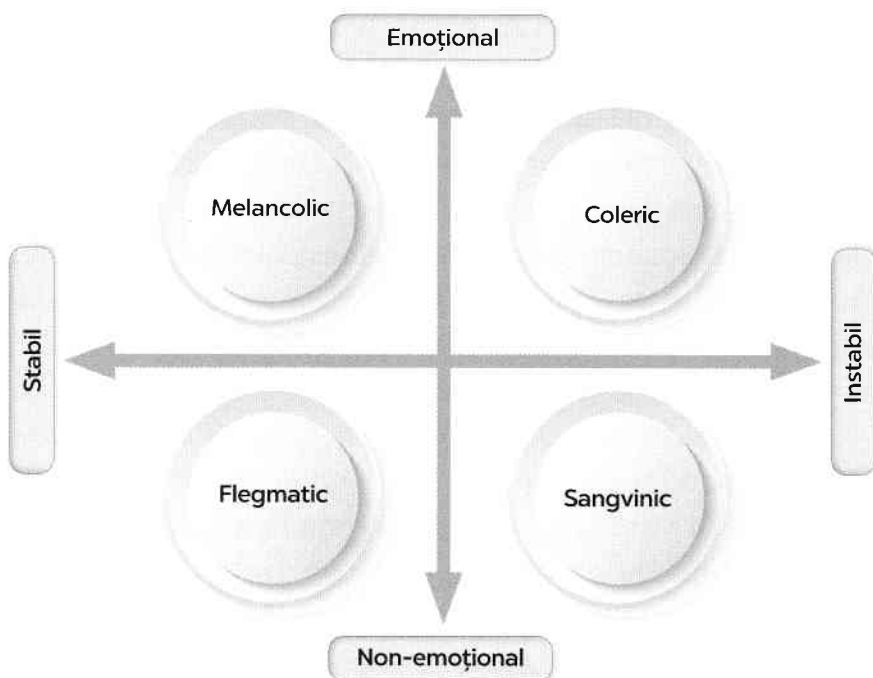

Figura 1: Schema teoriei celor patru temperamente a lui Wilhelm Wundt

funcționa independent unul față de altul, astfel că a încercat să explice cele patru categorii în funcție de două variabile: intensitatea emoțiilor (persoane foarte emotive opuse persoanelor deloc emotive) și variabilitatea acestora (stabile opuse instabilelor). În opinia lui Wundt, persoanele melancolice ar fi stabile și emotive; persoanele cu un temperament coleric ar fi emoționale, dar mai schimbătoare și instabile; cele flegmatice s-ar caracteriza drept stabile și nu foarte emotive și, în cele din urmă, cele cu un temperament sangvinic ar fi instabile, dar nu emotive.

Această recuperare a „umorilor“ a fost baza descrierii primelor tipologii ale personalității dezvoltate de Ernst Kretschmer și Sheldon în prima jumătate a secolului XX. Kretschmer (1888–1964), psihiatru german, și William Herbert Sheldon (1898–1977), profesor la Universitatea Harvard, au propus diferite tipuri de personalitate, sau somatotipuri, punând în relație constituția fizică cu temperamentul, și au clasificat persoanele în trei grupuri, fiecare cu niște caracteristici psihologice concrete. Clasificările elaborate de ambii cercetători au fost asemănătoare și se poate stabili o corespondență între acestea (vezi Tabelul 1).

De atunci, studierea și înțelegerea personalității au evoluat simultan cu psihologia ca disciplină științifică. Apariția, în 1932, a primei reviste dedicate studiului personalității, *Character and Personality*, și publicarea, în 1932, a cărții lui Gordon Allport (1897–1967) *Personality: A Psychological Interpretation* ar putea semnală momentul nașterii psihologiei personalității ca disciplină științifică independentă, al cărei obiect de studiu este, așa cum este logic, personalitatea.

Structură corporală		Caracteristici	Structură psihică		Caracteristici
KRETSCHMER	SHELDON		KRETSCHMER	SHELDON	
Astenic	Ecto-morfism	Slab, umeri înguști și înalți, fragil, delicat	Schizotimic	Cerebro-tonie	Timid, sensibil, retras
Supraponderal	Endo-morfism	Voluminos, rotund, maleabil, delicat	Ciclotimic	Viscero-tonie	Energic, puternic
Atletic	Mezo-morfism	Musculos, umeri lați, formă athletică, corp robust și greoi	Gliscoritmic	Soma-tonie	Sociabil, vivace

Tabelul 1: Clasificările lui Kretschmer și Sheldon

În această revistă au fost adunate și publicate studii de diferite origini (germane, britanice și americane) care se referau la diferențele individuale, ceea ce a favorizat schimbul de cunoștințe și discuțiile teoretice. În următoarea decadă de muncă intensă, s-au dezvoltat cea mai mare parte a teoriilor personalității. Să recapitulăm unele din cele mai importante înainte de a ajunge la momentul actual.

Apariția teoriilor personalității

Teoriile personalității au evoluat în decursul secolului XX în paralel cu disciplina psihologiei, de la psihanaliză, trecând prin umanism, behaviorism și cognitivism, ajungând până la neuroștiință. Respectivele teorii se pot grupa în trei categorii